प्युठान जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन

दिलमाया वि.क.
परीक्षा क्रमाङ्क नं. : २८१४०६/०७०
त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-३११-१०४-२००६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभागअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विषयमा, स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका निम्ति

शोधपत्र

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि.कीर्तिपुर
२०७४/2018

प्रतिबद्धता पत्र

यस शोध प्रतिवेदन भित्रका सामग्री कही कतैबाट साभार गरिएको छैन । यसको कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनको लागि उपभोग र प्रकाशनमा आएका पनि छैनन् । तसर्थ यो शोध प्रतिवेदन नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

शेधार्थी

दिलमाया वि.क.

मितिः २०७४/११/०२

Date: February 14, 2018

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर (एम.एडं तह दोस्रो वर्षकी छात्रा दिलमाया वि.क.ले **'प्युठान जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन'** शीर्षकमा प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार गर्नु भएको हो । मेहनत र परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

गणेशबहादुर बोहरा

शोध निर्देशक

नेपाली शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

मितिः २०७४/११/०३

Date: February 15, 2018

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत नेपाली शिक्षा विषयको पाठ्यक्रम अनुरूप स्नातकोत्तर (एम.एड) तह दोस्रो वर्षको नेपा. शि. ५९८ पत्रको प्रयोजनका निम्ति यस सङ्कायतर्फकी विद्यार्थी दिलमाया वि.क.द्वारा तयार पारिएको **'प्युठान जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन'** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर तह उपाधिका लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
१. प्रा. डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)	....
२. प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी (शोध विशेषज्ञ)	....
३. श्री गणेशबहादुर बोहरा (शोध निर्देशक)	....

मितिः २०७४/११/२१

Date: March 05, 2018

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा. शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो । यो शोधकार्य मैले आदरणीय गुरु गणेशबहादुर बोहराज्यूको निर्देशनमा तयार पारेकी छु ।आफ्ना समस्या र बाध्यतालाई पर पन्छाएर शोधपत्रको शीर्षक चयन शोधप्रस्ताव लेखन र शोधपत्रको अन्तिम स्वरूप दिने समयसम्म आवश्यक प्रेरणा हार्दिक सुझाव सहयोग र कुशल निर्देशन प्रदान गरी शोधपत्रलाई परिष्कार र परिमार्जित गरिदिनुभएकोमा सर्वप्रथम म उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । उहाँको प्रेरणा, उत्साह, अमूल्य सल्लाह एवम् सुझाव नपाएको भए यस शोधपत्र यो रूपमा तयार हुने थिएन । यसको सफलताको प्रथम श्रेय आदरणीय गुरुलाई दिदै म उहाँप्रति आभार पनि व्यक्त गर्दछु । साथसाथै समयमा नै शोधप्रस्ताव स्वीककृत गरी कार्य थालनी गर्न सहयोग पुऱ्याउने नेपाली भाषा शिक्षा विभागप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधकार्य आफैमा गहन र जटिल विषय हो । शोधकार्य पुरा गर्नका लागि कठोर परिश्रम तथा धैर्यको आवश्यकता पर्ने कुराको यथार्थ जानकारी र अनुभव अनुसन्धानका क्रममा भएको छ । यस शोधकार्यलाई कठिन महसुस हुँदाहुँदै पनि केही गहिरिएर अध्ययन गर्ने इच्छा जाग्यो । यसै सिलसिलामा कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन शीर्षक चयन गरी शोधपत्र तयार पारिएको छ । यस शोधपत्रलेखनको क्रममा शोधमा कतिपय विषयवस्तुहरूअत्यन्तै गहकिलो र आवश्यक सहयोग गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई, प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी, उपप्रा. केशव भुसाल, उप.प्रा. दिनेश अधिकारी, साथै विभागीय गुरुवर्गप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्रको अध्ययनको सिलसिलामा कतिपय विषयवस्तुको सन्दर्भ सामग्री उपलब्ध गराउन सहयोगी भूमिका प्रदान गर्नुहुने प्युठान जिल्लाका सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको प्रधानाध्यापक विषय शिक्षक र प्यारा विद्यार्थी भाइबहिनीप्रति आभार प्रकट गर्दछु । आफ्ना विभिन्न समस्या तथा बाध्यतालाई थाती राख्दै शिक्षाको यो स्तरसम्मा ल्याई पुऱ्याउन महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाउनु हुने पूजनीय पिता मेहरसिंह वि.क. माता सुन्तली देवी वि.क. र

प्यारा साथीहरू सीता खत्री, कृष्ण खत्री, अनन्त यात्री वि.क., शान्ति जोशि, भाई कपिल वि.क.प्रति अत्यन्तै कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यसैगरी विद्यालय तहदेखि यस तहसम्म आइपुग्नका लागि प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग सल्लाह सुझाव दिनुहुने आफन्त साथीभाइ र गुरुवर्गप्रति कृतज्ञता ज्ञापन नगरी रहन सक्दिन । त्यसैगरी यो शोधपत्रलाई आफ्नो परिश्रम लगाएर कम्प्यूटर टाइप गरिदिने रेसुङ्गा कम्प्युटर सर्भिसलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसरी शोधकार्यमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण त्रिभुवन विश्वविद्यालयका साथीहरू र शुभेच्छुकप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु

अन्तमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्यांकनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

दिलमाया वि.क.

शोधार्थी

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय बर्षको पाठ्यांश नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत शोधकार्यको उद्देश्य प्युठान जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमतामा मात्र सीमित रहेको छ ।

प्रस्तुत अनुसन्धान क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा आधारित रहेको छ । प्युठान जिल्लाका २०७४ सालमा कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीलाई जनसङ्ख्याकोरूपमा लिइएको छ । प्युठान जिल्लाभित्रका सामुदायिक र संस्थागत गरी चारवटा विद्यालयबाट २०/२० जनाका दरले चार विद्यालयबाट ८० जना विद्यार्थी नमुना छनौटमा परेका छन् । सामग्रीको रूपमा दृष्टांश र अदृष्टांश गरी दुईवटा अनुच्छेद दिई बुँदाटिपोट गर्न लगाइएको छ र त्यसैबाट सामग्री तयार पारिएको छ । यसरी तयार पारिएको उत्तर पुस्तिकालाई परीक्षण गरेर अध्ययन गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यसरी तयार पारिएको प्रस्तुत शोधपत्रमा अध्याय एकमा शोध परिचय, अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक परिचय, अध्याय तीनमा अध्ययन विधि र प्रक्रिया, अध्याय चारमा व्याख्या र विश्लेषण तथा अध्याय पाँचमा सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता उल्लेख गरी पाँच अध्यायमा संरचित गरिएको छ ।

प्युठान जिल्ला कक्षा नौमा अध्ययनरत सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमताको अवस्था मध्यम खालको देखिन्छ भने तुलनात्मक रूपमा हेर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता राम्रो रहेको पाइयो । मध्यमानका आधारत हेर्दा उक्त२५ पूर्णाङ्कको परीक्षणमा ५१.२४ मध्यमान रहेको छ । मध्यमानभन्दा माथि अंक ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या ४३ प्रतिशत ५३.७५ रहेको छ भने मध्यमानभन्दा तल अङ्क ल्याउने विद्यार्थी सङ्ख्या ३७ प्रतिशत ४६.२५ रहेको छ । विषयवस्तुमा बढी जोड दिए तापनि मूलभाव, मौलिकता र क्रमबद्धतामा खासै ध्यान दिइएको पाइएन ।समग्रमा लैङ्गिक आधारमा तुलना गरेर हेर्दा छात्र विद्यार्थीहरूभन्दा छात्रा विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमता रामो रहेको पाइयो । यसरी सम्पूर्ण आधारलाई केलाएर हेर्दा प्युठान जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमतामा एकरूपता पाइएन । त्यसैले शिक्षकले विद्यार्थीहरूको रुचि, इच्छा र समस्यालाई ध्यानमा राखी विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमतामा बृद्धि गर्न प्रशस्त अभ्यास गराउनुपर्नेदेखियो ।

विषय सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याकथन २

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ३

१.४ अध्ययनको सान्दर्भिकता र उपादेयता ३

१.५. अध्ययनको सीमा ४

१.६ शोधको रूपरेखा ५

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक परिचय

२.१ पूर्वकार्यकोसमीक्षा ६

२.१.१ पुस्तक समीक्षा ७

२.१.२ शोधपत्रको समीक्षा ७

२.२ पूर्व अध्ययनको महत्त्व ११

२.३ बुँदाटिपोटको सैद्धान्तिक परिचय १२

२.३.१ परिचय १२

२.३.२ परिभाषा १३

२.३.३ बुँदाटिपोटका विशेषताहरू १४

२.३.४ बुँदाटिपोटको प्रयोजन १४

२.३.५. बुँदाटिपोट गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू १५

२.४.६ लेखाइ शिक्षणको आश्यकता र महत्त्व १६

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१ विषय प्रवेश १८

३.२ अध्ययनको ढाँचा १८

३.३ जनसङ्ख्याको पहिचान १९

३.४ प्रतिनिधि नमुना छनोट १९
३.५ तथ्याङ्कको स्रोत १९
३.५.१ प्राथमिक स्रोत २०
३.५.२ द्वितीयक स्रोत २०
३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण २०
अध्याय चार
व्याख्या र विश्लेषण
४.१ समग्र विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमताको पहिचान २२
४.१.१ प्रतिशतका आधारमा २२
४.१२ मध्यमानका आधारमा २३
४.२ विद्यालयको प्रकृतिको आधारमा बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन २३
४.२.१ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको दृष्टांश बुँदाटिपोट क्षमताकोपहिचान २४
४.२.१.१ प्रतिशतका आधारमा २४
४.२ १.२ मध्यमानका आधारमा २५
४.२.२ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको अदृष्टांश बुँदाटिपोट क्षमताको पहिचान २५
४.२.२.१ प्रतिशतका आधारमा २५
४.२.२.२ मध्यमानका आधारमा २६
४.२.३ संस्थागत विद्यालयका विदार्थीहरूको दृष्टांश बुँदाटिपोट क्षमताको पहिचान २७
४.२.३.१ प्रतिशतका आधारमा २७
४.२.३.२ मध्यमानका आधारमा २७
४.२.४ संस्थागत विद्यालयका विदार्थीहरूको अदृष्टांश बुँदाटिपोट क्षमताकोपहिचान २८
४.२.४.१ प्रतिशतका आधारमा २८
४.२.४.२ मध्यमानका आधारमा २९

४.२.५ सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको बुँदाटिपोट क्षमताकोतुलना २९
४.२.६. सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको (दृष्टांश र अदृष्टांश) बुँदाटिपोट क्षमताको तुलना ३०
४.२.६.१ प्रतिशतका आधारमा ३१
४.२.६.२ मध्यमानका आधारमा ३१
४.२.७ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको (दृष्टांश र अदृष्टांश) बुँदाटिपोट क्षमताको तुलना ३२
४.२.७.१ प्रतिशतका आधारमा ३२
४.२.७.२ मध्यमानका आधारमा ३३
४.३ लैङ्गिकताको आधारमा बुँदाटिपोट क्षमताको अध्ययन ३३
४.३.१ छात्रा विद्यार्थीहरूको दृष्टांश बुँदाटिपोट क्षमताको पहिचान ३४
४.३.१.१ प्रतिशतका आधारमा ३४
४.३.१.२ मध्यमानका आधारमा ३५
४.३.२ छात्रा विद्यार्थीहरूको अदृष्टांश बुँदाटिपोट क्षमताको पहिचान ३५
४.३.२.१ प्रतिशतका आधारमा ३५
४.३.२.२ मध्यमानका आधारमा ३६
४.३.३.छात्र विद्यार्थीहरूकोदृष्टांश बुँदाटिपोट क्षमताको पहिचान ३६
४.३.३.१ प्रतिशतका आधारमा ३७
४.३.३.२ मध्यमानका आधारमा ३८
४.३.४. छात्र विद्यार्थीको अदृष्टांश बुँदाटिपोट क्षमताको पहिचान ३८
४.३.४.१ प्रतिशतका आधारमा ३८
४.३.४.२ मध्यमानका आधारमा ३९
४.३.५ छात्रा र छात्र विद्यार्थीहरूको बुँदाटिपोट क्षमताको तुलना ३९
४.३.६ छात्राहरूको (दृष्टांश र अदृष्टांश) बुँदाटिपोट क्षमताको तुलना ४०
४.३.६.१ प्रतिशतका आधारमा ४१
४.३.६.२ मध्यमानका आधारमा ४२
४.३.७छात्रहरूको (दृष्टांश र अदृष्टांश) बुँदाटिपोट क्षमताको तुलना ४२

४.३.७.१ प्रतिशतका आधारमा ४२
४.३.७.२ मध्यमानका आधारमा ४३

अध्याय पाँच

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

५.१ सारांश ४५
५.२ निष्कर्ष ४६
५.३ उपयोगिता ४७
५.३.१ नीतिगत तह ४८
५.३.२ प्रयोगगत तह ४८

सन्दर्भ सामग्री सूची

परिशिष्टहरू